

שדדו המדינים גם אי אפשר לומר "ותשקט הארץ", כי היתה מהומה גדולה בארץ. על כן נאמר כאן "ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון".

עתה בבקשה, עשו חשבון כמה שנים עברו מיום שנכבשה הארץ עד סוף ימי גדעון.

יהושע משל	28 שנה
ארם-עתניאל	40 שנה
מואב-אהוד	80 שנה
סיסרא-דבורה	40 שנה
המדינים	7 שנה (ואולי 6)
גדעון	40 שנה

235 שנה או 234

פרקים ט-י

נושא ראשון: חולשה בישראל

המחנך: חכמינו לימדו אותנו כלל גדול בחיי עם ישראל. "אם אין אתה עולה מעלה מעלה - בעל כרחך אתה יורד מטה מטה". אם אין אדם מוסיף ללמוד - הוא שוכח גם את מה שהוא למד עד עתה.

כך אירע גם עם ישראל בימי השופטים. בני ישראל נועדו מה' להיות הטובים, החשובים והמצטיינים מכל העמים. אולם, במשך 235 השנים הראשונות לא גדלו בני ישראל כמו שהם צריכים היו לגדול, מידי פעם נחלשו. מפני שלא התעלו כראוי, במאה השלישית לשיבתם בארץ ישראל החלה תקופת חולשה גדולה. גם היא עברה וישראל חזרו לאיתנם, כי עם בריא הוא עם ישראל והוא מתחזק מהר גם אם הוא נחלש.

ראו בספר מה כתוב שם על המאורעות לאחר מות גדעון.

תלמיד: וישבו בני ישראל ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם בעל ברית לאלהים ולא זכרו בני ישראל וגו' (ח, לג-לד).

המחנך: ראשית נבאר את הדבר הראשון. אפשר שהפעם לא תבינו כל מה שאני אגיד לכם. אבל תשתדלו לזכור את הדברים ובמשך הזמן גם תבינו.

בזמננו ברור לכל אחד מה זה יהודי ומה זה, להבדיל, נוצרי, מוסלמי או בודהיסט. לכל דת יש אורח חיים משלה ואמונות משלה. אין אנשים עוברים בדרך כלל מדת לדת ואם עוברים הם נשארים בה ובדרך כלל לא חוזרים. לא כן בתקופת עבודת הבעל.

עובדי הבעל אמרו שהם עובדים לכוחות הנשגבים השולטים על כל תופעה בעולם. היו צורות מאד שונות לעבודה זו והיו להם גם ספרים וכמרים מלומדים. הם אמרו שאם לא עובדים ל"בעל" של הגשם לא יהיה גשם וכן עם "בעל" הכוח והבריאות. היו אנשים מישראל שקיימו את המצוות ככל ישראל, אבל בכל זאת, היו נוהגים להחזיק בבגדיהם או על גופם את הסמל של הבעל ולפעמים אף השתחוו לבעלים, שהיו לגויים שנשארו בארץ, מפני שנתפתו להאמין שזה יביא להם ברכה. לפעמים אף טענו שאין איסור בזה, כי הבעל אינו אלא ממונה על כוחות הטבע וכדאי ליתן לו כבוד. לאחר שנתנו כבוד זה לבעל, הם היו ככל בני ישראל.

ראו נא מה היה שם הבעל שטעו בו רבים מישראל לאחר מות גדעון.

תלמיד: בעל ברית.

המחנך: נכון, זה שם מאד יהודי. זה שם שקראו למלאך שממונה על ברית מילה. בגמרא נאמר שלא עבדו לו ממש, אלא עשו תכשיט קטן או סמלים והיו מחזיקים אותם בכיסם או תולים על צווארם. אין לנו יודעים כמה אנשים עשו כן. דבר רגיל הוא שישראל כולם מואשמים בעוון יחידים שבתוכם, משום שכל ישראל חייבים לדאוג שלא יהיו מעשים רעים בתוכם, ומשום שהחוטאים, אפילו אם הם בודדים, הם עדות שיש שיברון וחולשה ברוח בכלל, כמו שהיה בזמן שחטא עכן בן כרמי, שלקח מן החרם בימי יהושע (יהושע ז א). החכמים והטובים בעם נאשמו על שלא נלחמו בעובדי הבעל. בדור הזה היתה עוד טעות, אף שלא היתה עבודה זרה ממש, גם בה היה מכשול. מה היה הדבר הזה?

תלמיד: האפוד שעשה גדעון.

המחנך: כן, היום לנו יודעים יפה שהמזוזה שעל דלת ביתנו, אף שיש מנשקים אותה מאהבת המצוה, איננה דבר שיש לעבוד לו. אבל אז חשבו רוב האנשים בעולם שלכל דבר נכבד וקדוש יש ליתן כבוד מיוחד וזה מביא טובה. כך עשו רבים לאפוד שעשה גדעון רק למזכרת. כך עשו גם עם מצוות מילה, שעליה קראו גם שם לבית ציבורי בשכם, כנראה מעין בית כנסת, כמו שנראה להלן פרק ט פסוק ד.

אלו היו טעויות קטנות שנעשו חשובות רק משום שבזמן שטעו בזה שכחו את העיקר. עיינו בספר בפסוק לד, מה הוא העיקר הזה?

תלמיד: כי ה' הוא המציל אותם מיד כל איביהם מסביב.

המחנך: כן, זה היה החטא הגדול. בתקופה זו לא נלחמו בהם לא הארמים, לא המואבים, לא הפלשתים ולא המדינים ואף לא במות גדעון, כי נפל פחד ישראל על כל שכניהם. על זה היו צריכים להודות לה' שעזר לשופטים עתניאל, אהוד, דבורה וגדעון להטיל פחד על כל השכנים. אבל הדור הזה כבר שכח את כל מה שאירע לפני יותר מארבעים שנה ובודאי שלא זכרו את מה שאירע לפני ששים שנה בימי דבורה ולפני 150 שנה בימי אהוד או עתניאל בן קנז.

תלמיד: האם הם לא קראו בספר על מה שנעשה בדורות הקודמים?

המחנך: אז עדיין לא נכתב הספר שלפנינו. אולי כתב מי שהוא קצת על מה שקרה וזה היה בידו בלבד או בידי כמה אנשים. על פעולת גדעון ידעו רק מן האפוד וזה דוקא שימש להם למכשול. לאחר יותר מ-100 שנה כתב הנביא שמואל את כל הדברים בספר ואז ידעו ישראל. עתה ידעו רק החשובים בעם בעל פה על המאורעות שהיו בעבר.

מחמת כן, חטא הדור הזה בעוד דבר. עיינו בספר והשיבו: מה היה חטא זה?

תלמיד: שלא עשו חסד עם בית גדעון.

המחנך: נכון, וגם זה מפני שבמשך ארבעים השנים שכחו זאת. גם היום מי זוכר את מה שקרה לפני ארבעים שנה? אמנם יש עיתונים וגם ספרים, אבל מי קורא בהם. ומי היום זוכר את האנשים החשובים שלפני ארבעים שנה? מי עושה חסד עם בני שרי הצבא הגדולים של המלחמות האחרונות?

תלמיד: אם כן, למה זה נחשב לחטא? הם הרי לא היו אשמים?

המחנך: אילו קרה הדבר בעם אחר, אולי לא היה נחשב הדבר לחטא. לא כן בישראל. עם ישראל כן היה צריך לזכור. בזה כנראה אשמים היו גם חכמי העם, שלא לימדו על זאת. אמנם אשמתם לא היתה גדולה, כי דברים רבים יש ללמד ולא מספיקים, כמו שגם היום מזניחים את לימוד ההיסטוריה ואף התנ"ך. זה גרם שבני ישראל נחלשו בעבודת ה', אבל לא לזמן ארוך. גם הפעם תיקנו מהר את מעשיהם. לכן לא נמסרו עתה בידי שונאים וכל השכנים שלהם פחדו מהם. אמנם היתה להם עתה צרה פנימית, שנמשכה רק שלש שנים. על זה נלמד בפרק ט. אחר כך עברו קרוב לחמישים שנה של שלווה, הם ימי השופטים תולע ויאיר, שבהם לא עשו ישראל רע, אבל כנראה גם לא הצטיינו, כמו שעם ישראל חייב להיות. על כן, שוב נמצא לאחר מות יאיר את הפסוק "ויסיפו בני ישראל לעשות הרע" (י ו) שלא נזכר מעת ימי גדעון.

נושא שני:

כיצד לומדים היסטוריה מתוך דברי הנביא

המחנך: ספר התנ"ך איננו ספר היסטוריה. הוא ספר קדוש ללמד לאנשים כיצד לחיות חיים נכונים לפי מה שה' חפץ. כתובים בו רק דברים שיש בהם תועלת למטרה זו.

אבל דרך אגב אנו יכולים ללמוד דברים חשובים מאד בתולדות עם ישראל. יש דברים רבים כאלו. אתם זוכרים בודאי מה שלמדנו דרך אגב ממה שכתוב על גדעון בזמן שהיה בעיר סוכות.

תלמיד: כן, למדנו שנערי סוכות ידעו לכתוב (ח יד) עוד לפני שלשת אלפים שנה, כשרוב בני האדם לא ידעו לכתוב.

המחנך: נכון מאד. עתה אבקשכם למצוא בפרק ט, אם היו לערי ישראל ראשי עיר, כמו שיש לכל עיר היום.

תלמיד: מצאתי שהיה לעיר שר, כמו שכתוב בפרק ט פסוק ל.

המחנך: אימתי נזכר לראשונה בחומש על שרים בישראל? אקל עליכם ואומר שזה כתוב בספר שמות.

תלמיד: משה רבנו מינה על ישראל שרי עשרות ואלפים ועוד.

המחנך: נכון מאד. כבר למדנו שיתכן כי סדר כזה היה גם עתה כי לגדעון היה שר אלף, היינו, אחד שממונה על אלף אנשים. כן כבר למדנו שהיו בעיר אחת הרבה שרים כאלו. עיינו בספר והשיבו, היכן כתוב על האלף של גדעון ועל השרים בערים. דפדפו לאט בספר החל מפרק ו.

תלמיד אחד: מצאתי, על האלף של גדעון כתוב בפרק ו פסוק טו.

תלמיד שני: בסכות היו 70 שרים, כמו שכתוב בפרק ח פסוק ו.

המחנך: נכון מאד. כנראה היו אלו שרי עשרות, מאות ואלפים. כאן למדנו על אדם אחד שהיה ראש העיר ושמם דומה היה קצת לשם אחד משבטי ישראל. לאיזה מהם?

תלמיד: שמו היה זבול, דומה קצת לזבולון.

המחנך: געל בן עבד קורא לזבול בשם פקידו של אבימלך. מזה נראה שאבימלך מינה אותו, אף כי אפשר שאין הוכחה מכך. יתכן שנבחר על ידי אנשי העיר, והוא נקרא בשם פקיד אבימלך, מפני שהיה נאמן לו ביותר. בכל אופן, הוא היה אדם שנון מאד, כמו שאפשר לראות מן השיחה שלו עם געל בפסוק לו, והאמרה החריפה שלו: "את צל ההרים אתה רואה כאנשים".

עוד לפני 3000 שנה (המסופר בפרק זה אירע בשנת ב' אלפים תשכו) כבר היו ישראל עם מאורגן ובעל משטר.

נושא שלישי:

מי צריך לשלוט בעם: החכמים או האנשים הגסים (משל יותם)

המחנך יטיל על התלמידים לקרוא בבית את המשל של יותם, פרק ט פסוקים ז-טו, ולכתוב את הסיפור על העצים המבקשים למשוך עליהם מלך. למחרת יציע לתלמידים אחדים להקריא מה שכתבו ולבסוף יסכם את הענין על ידי שאלות כדלהלן:

1. לשם מה ביקשו העצים להמליך עליהם מלך? (יש לברר אם לילדים יש מושג, מה זה מלך ומה תפקידו. יתכן מאד שאף כי שמעו את השם מלך לא ידוע להם בבירור על מה מדובר. לצורך ענין זה די לזהות את השם מלך עם השם נשיא).

לאחר שישמע את התשובות, יוסיף לשאול:

2. אדם שמבקשים ממנו להיות מלך, האם הוא צריך להסכים לכך?

הערה: שאלה זו עלולה להיות מוזרה לתלמיד בארצות הברית, היודע את המאמצים שמשקיע כל מועמד לנשיאות או לתפקיד אחר במדינה, כדי להשיג את התפקיד. כאן המקום לפתח שיחה על נושא זה ולהזכיר שגם בארצות הברית יש אנשים שצריכים לאלץ אותם להיות מועמדים לבחירה. יש לעורר את הילדים להתעמק בפיתרון בעיה זו. יתכן שיגיעו לידי מסקנה ששום איש לא יסרב לקבל את התפקיד אם יציעו לו להיות נשיא ללא המאמץ הקשור בתעמולת הבחירות. כל אדם בימינו אוהב לשלוט, בגלל הכבוד שבדבר, בגלל ההצלחה האישית. היום שבו אדם נבחר לשמש בתפקיד גבוה הוא יום שמחה פרטית לו ולמשפחתו.

אולם, יש כאן הבדל מהותי בין חכמי ישראל הגדולים לבין שאר האנשים. החכמים הגדולים והקדושים אינם רודפים אחר השלטון מפני שהם יודעים שבענין הנוגע לציבור יש ראשית כל לדאוג לטובת הציבור ולא לענין האישי. השלטון גם קשור בניסיונות אישיים רוחניים, גאווה מופרזת, שתלטנות בלתי רצויה, פגיעה באנשים המסורים בידי השליט. רבים מאלו שניתן להם שלטון נכשלו מאד. על כן רבים החכמים החוששים שמא לא יצליחו למלא את תפקידם בשלמות והם דוחים את השלטון בתקווה שאנשים אחרים יעשו זאת בצורה טובה יותר. אולם, בדרך כלל האיש שמציעים לו לשלוט צריך להסכים לכך.

המחנך יפתח גם גישה שניה לענין על ידי השאלה דלהלן:

האם אתם זוכרים אנשים גדולים מישראל שסירבו לקבל הצעות כאלה?

תלמיד: משה רבנו לא רצה ללכת להוציא את בני ישראל ממצרים.

תלמיד שני: גם גדעון לא רצה.

המחנך: נכון מאד. והנה יותם סבור שזה לא טוב. למה?

תלמיד: מפני שאי אפשר בלי אדם שיעמוד בראש העם. אם האנשים הטובים אינם מסכימים להיות מושלים בעם - יבואו האנשים הפשוטים לשלטון וזה יהיה רע לעם.
המחנך: נכון מאד. ואמנם נראה שלאחר שנתפרסם בעם המשל הזה עברו עשרות שנים שבהם לא היתה הפסקה בין שופט לשופט.

פרק י

השלוחה הארוכה גורמת לירידה רוחנית

המחנך: קראו נא בספר וראו מה כתוב שם על הממשל בעם לאחר מות אבימלך.

תלמיד: ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל תולע בן פואה.

המחנך: נכון, אף כי אבימלך נהרג פתאום, לא היתה מהומה בארץ ולא קמו השכנים שונאי ישראל להילחם בהם. איש משבט יששכר הרחוק קצת משכם עיר מולדתו של אבימלך, עבר ממקומו והתיישב בארץ אפרים להושיע את ישראל.

תלמיד: למה לא כתוב מה עשה שופט זה?

המחנך: הנביא אינו כותב היסטוריה סתם. הוא כותב רק את מה שדרוש כדי ללמד תורה לישראל. אמנם, גם על תולע, אף כי נאמרו עליו רק מלים אחדות אנו מבינים הרבה מאד מזה. נאמר כי הוא הושיע את ישראל. לא כתוב שהיו אז מלחמות. הוא הושיע את ישראל בזה שמנע את המלחמות על ידי שתיקן את הלקוי בעם, שה' לא יכעס על ישראל. זו הישועה האמיתית, כי אז כל הסכנות מתבטלות.

המחנך: עתה ראו מה היה אחריו? האם היתה הפסקה?

תלמיד: לא, כתוב: "ויקם אחריו יאיר הגלעדי", מיד אחריו.

תלמיד שני: עד עתה נזכרו מספרים עגולים 40, 80 ועוד פעם 40 ועוד 40. כאן לא.

המחנך: גם עד עתה לא היו המספרים עגולים. יהושע שפט את ישראל 28 שנה. לאחר ימי יאיר תראו שהיו שופטים ששפטו שש ושבע, עשר ושמונה. אחר כך היו עוד שופטים ששפטו עשרים וארבעים וכן מלכים שמשלו ארבעים וארבעים ואחד ועוד. לה' יש טעם למה אחד מושל יותר והשני פחות, אבל כפי הנראה אין כל טעם במספר 40, אף שהוא המספר של ימי ההנהגה של משה, דוד ושלמה. (על ידי כך רק קל יותר לזכור כמה שנים הם שפטו ... יש שבעה שהנהיגו את ישראל ארבעים שנה: א) משה. ב) עתניאל. ג) דבורה. ד) גדעון. ה) עלי. ו) דוד. ז) שלמה.) עתה נחשב ונראה כמה שנים לא היתה מלחמה בארץ בתקופה זו.

מי מהתלמידים רוצה לגשת אל הלוח ולרשום?

תלמיד רושם: המלחמה האחרונה היתה לפני ימי גדעון. מאז עברו: 40 שנה של גדעון ללא מלחמה; 3 שנים של אבימלך (אולם בימיו היתה מלחמת אזרחים קצרה); 23 שנים של תולע; 22 שנים של יאיר. בסך הכל: 88 שנים.

המחנך: זו היתה תקופת השלוחה הגדולה ביותר מיום שנכנסו ישראל לארץ. כאן נלמד על דבר משונה מאד, אבל נכון ואמיתי בכל הזמנים. השלוחה כאילו מרדימה את האדם, הוא מפסיק להשתדל ומתרגל לבקש חיים קלים ונוחים. כך הוא בכל העמים, שאין ה' דורש מהם הרבה. לישראל גרמו 88 שנים אלו ירידה גדולה, כמו שנראה בשיעורים הבאים.

התקלות של שנות השלוחה

המחנך: ננסה לתאר לעצמנו מה קרה בישראל ב- 88 שנות השלוחה שמימי גדעון עד סוף ימי יאיר.

ראשית, נזכור פעם נוספת מי היו שכני ישראל. המחנך יזמין תלמידים אל המפה וישתדל שהתלמידים עצמם ישיבו על שאלה זו והוא יסכם כדלהלן: בצפונית מזרחית - הארמים. עם זה היה מן החשובים ביותר באותם הימים, בעל תרבות גבוהה ועשירה. הוא דיבר בשפה מובנת לעם ישראל, כי הארמית היתה כשפה שניה לישראל מימי האבות שבאו מארצות שבהם שלטו הארמים ובני יעקב נולדו שם.

בתקופה זו היה שלום ביניהם מזה זמן רב. בודאי היו קשרי מסחר וידידות וגם השפעה תרבותית. גם בני ישראל השפיעו בלי ספק על הארמים ודברים רבים מתורת ישראל נהיו קנין לגויים, מבלי שאיש ידע את מקור הדברים, אולם, גם ישראל הושפעו מן הגויים, ראשית בדברים שאין איסור לקבל השפעה.

בדרום היו - המואבים, העמונים והאדומים, כולם עמים שדיברו בשפה קרובה לשפה העברית והיו קרובים ברוחם ובמנהגים רבים לבני ישראל, כי כמוהם מקורם היה במשפחות אברהם ויצחק.

במערב היו שני שכנים חרוצים מאד. בצפונית מערבית הצורים, עם הסוחרים הגדולים, שגם הם דיברו בשפה קרובה לעברית והיו מאד קרובים ברוחם לעם ישראל. קשרי ישראל אתם היו בודאי החזקים ביותר. בני ישראל נהנו הרבה מן הקשר עם עם חרוץ זה בעל הקשרים עם כל חלקי העולם.

מערבית דרומית ישבו הפלשתים, גם הם עם חרוץ ומאורגן מאד, שבא לחוף הים הישראלי כנראה מן האי כרתים שבים התיכון ובודאי קיים קשרים עם ארץ מולדתו ושכניה. במשך כל השנים היה שלום בין ישראל לפלישתים ושניהם זכרו את הברית שכרתו אברהם ויצחק עם אבימלך (מחוץ לסכסוך אחד בימי שמגר בן ענת).

עתה קראו נא בפרק י וראו מה נגרם לישראל על ידי הידידות עם העמים האלה.

תלמיד: הם עשו את הרע בעיני ה'.

המחנך: כך נאמר גם על כמה מן התקופות הקודמות. אבל הפעם היה גרוע הרבה יותר. לפני כן לא נזכר שעבדו לעבודה זרה, אלא שמעשיהם בכלל נראו לא טובים בעיני ה', כאן כתובים גם פרטים לאחר הכלל. מה הם הפרטים?

תלמיד: בני ישראל עבדו לבעלים ולעשתרות ולאלי הארמים, הצידונים, המואבים, העמונים והפלישתים.

המחנך: כן, זה מכוער מאד. נזכרים כאן שבעה שמות של עבודה זרה. אבל הנה דוקא במספר הגדול הזה יש קצת נחמה. לא החליפו ישראל את תורתם ואמונתם מתוך הסכמה כללית, אלא הושפעו מכל השכנים שלהם. הקרובים לארם מן הארמים, הקרובים לצידונים מן הצידונים וכך הלאה. זה לא היה פתאום, אלא לאט לאט במשך ימי השלוח הארוכה, ועל ידי הידידות שבין ישראל לגויים. ההשפעה גם לא היתה עמוקה.

השופטים אף פעם לא נהגו בתקיפות עם ישראל. הם תמיד ציפו שישראל יעשו מעצמם את הטוב בעיני ה'. זו הדרך הטובה ביותר. אז גם היו פחות מצוות מן הסוג הנקרא בשם "סייג", שחכמי ישראל תיקנו אחר כך, כדי להרחיק את היהודי מן הדברים הרעים.

כאשר מת השופט יאיר, לא נמצא בעם איש שימלא את מקומו. אמנם, גם אז היו חכמים רבים וביניהם איש צעיר גדול מאד בתורה בשם עלי, שנהיה לשופט בהיותו בן 58, אבל השפעתם לא היתה מספקת וכנראה גם לא השתדלו כל כך להשפיע על אלו שנחלשו בעבודת ה'.

תלמיד: למה?

המחנך: יש סיבות רבות הגורמות שגם האדם הגדול והחכם ידאג ראשית כל לעצמו, לבני משפחתו ולסביבה הקרובה אליו וכדומה. רבים מהם חושבים שלא הם הראויים להשפיע וכי גם אם הם לא יעשו - ייעשה הדבר על ידי אחרים. לפעמים יש המפריעים להם והם לא מוכנים להיאבק עם ההפרעות. גם היום זה ככה. תמיד דרוש אדם ראשי, מנהיג כללי, שיזרז את האנשים לעשות, ולא היה איש כזה. מטעם זה מאשים הנביא בשם ה' את כל ישראל ואמר עליהם שהם עזבו את ה' ולא עבדוהו.

אתם צריכים להבין, אילו באמת עזבו כל ישראל את ה', אי אפשר היה להשיבם כל כך בנקל והם לא היו מוכשרים לאחר זמן קצר לזעוק "חטאנו לך".

נא לזכור: בספר שופטים אנו מוצאים פעמים אחדות את השם "עם ה'" על עם ישראל, שם שהוא עדות גמחנך על קדושתם (ראה לעיל ה' יא ולהלן כ' ב וכן יא כג) במשך כל הזמן היו

עובדי ה' רבים מאד, הרבה יותר מאלה שהושפעו מהעמים שהיו בקשרי ידידות ומסחר אתם, אבל כאמור, לא היתה פעולה מספקת לשינוי המצב הרע וזה נחשב להם לחטא כבד.

אז שוב פעל ה' על ידי האמצעי הישן. מהו?

תלמיד: הוא עורר את הגויים לשנוא אותם.

המחנך: נכון, הפעם מסרם בידי שני שונאים בבת אחת. הסתכלו במפה וראו מאיזה מקום הם באו.

תלמיד: אחד ממזרח - עמון. השני ממערב - פלישתים.

המחנך: ומה הם עשו לישראל?

תלמיד: וירעצו וירוצצו את ישראל.

המחנך: אתם זוכרים שלמדנו כי בכל התקופות הראשונות לחצו הגויים בעיקר את בני ישראל שליד גבולם ולא נכנסו לפנים הארץ. מה היה עתה?

תלמיד: הם עברו את הירדן כדי להילחם גם ביהודה, בבנימין ובבית אפרים.

המחנך: נכון, זה הרבה הרבה יותר ממה שנאמר עד עתה, כי בשעה זו היו ישראל אשמים יותר. השלוח הארוכה היא שגרמה לכך. נסכם נא מה כתוב על כל אחת התקופות הקשות. דפדפו מפרק ג וכל מה שנמצא נרשום על הלוח.

הערה: דפדוף כזה בספר חשוב מאד, כי הוא מרגיל את התלמידים לספר, צורת פרקיו ופרטי עניו. בסיכום יהיה כתוב על הלוח כדלהלן:

על תקופת הרעה הראשונה כתוב: וימכרם וגו' ויעבדו וגו' את כושן.

על תקופת הרעה השנייה כתוב: ויחזק ה' וגו' ויעבדו וגו' את עגלון.

על תקופת הרעה השלישית כתוב: וימכרם וגו' והוא לחץ את בני ישראל בחזקה.

על תקופת הרעה הרביעית כתוב: ויתנם ביד מדין וגו' וידל ישראל מאד.

על תקופת הרעה החמישית כתוב: וימכרם וגו' וירעצו וירצצו את בני ישראל.

בכל תקופה - סבל לפי האשמה.

נושא שני: פסוקים י-טז

תשובה בפעם החמישית

המחנך: כולכם בודאי שמעתם את המלה "תשובה". אולי תוכלו להסביר לי מה זה "תשובה"?

תלמיד אחד: זו חרטה על הרע שעשו.

תלמיד שני: זו תפילה שה' יכפר על מה שחטאו.

תלמיד שלישי: זו הבטחה שמעתה יעשו רק דברים טובים.

המחנך: כל זה נכון מאוד. אבל תשובה פירושה ראשית כל: תיקון. יש לתקן כל שאפשר ממה שהתקלקל. אחר כך יש להתפלל שה' יסלח על מה שחטאו בעבר. עכשיו תבדקו בספר, כמה פעמים נזכר בספר שופטים שבני ישראל חזרו בתשובה? חפשו תחילה בפרק ג.

תלמיד: בפסוק ט כתוב: ויזעקו בני ישראל אל ה'.

המחנך: עלינו לזכור כלל גדול בדיני התשובה וסדריה. התפילה היא רק אחד מחלקי התשובה, בדרך כלל האחרונה. ראשית כל חייב האדם לתקן את מה שיש בידו לתקן. לתפילת אנשים בעלי מעשים רעים אין ערך רב.

רבי יעקב בעל הטורים כותב בהקדמה לטור חושן משפט, שהוא היסוד של השולחן ערוך, שכל שופט ושופט שפט את דורו והשיבו מדרכו הרעה לעבודת ה' ובעבור זה ניצולו מידי אויביהם. (דברים אלו בודאי היו מקובלים בידו). בזעקה בלבד אל ה' לא היו ישראל נושעים. ראו בספר היכן כתוב על כך.

תלמיד: בפסוק י כתוב על עתניאל: "וישפט את ישראל", לא כתוב על תשובה.

המחנך: הוא שפט את ישראל לראות מה הם צריכים לתקן וציוה עליהן לתקן. כך היה גם בשופטים האחרים. הם שפטו את ישראל למצוא את כל התקלות שבחיייהם ורק אז נעשו ראויים לעזרת ה'. עיינו בספר היכן כתוב על התשובה בפעם השניה.

תלמיד: באותו פרק פסוק טו. כתוב: "ויזעקו בני ישראל אל ה'", אבל כאן לא כתוב שהוא שפט אותם.

המחנך: זה רמוז בקיצור במה שהוא נקרא "מושיע". כאמור, כלל גדול הוא שבתפילה בלבד אין ישועה. היא יכולה להיות הקדמה לתשובה, היא יכולה לבוא לאחר התשובה, כדי לחזקה. וחויץ מזה, גם אם אין זה בולט מן הכתובים כי היתה תשובה, מקובל בידינו כי כן היה, כפי שהזכרתי את דברי בעל הטורים. עיינו עתה היכן כתוב על התשובה השלישית.

תלמיד: בפרק ד פסוק ג, כתוב: "ויצעקו בני ישראל אל ה'".

המחנך: נכון. כאן כתוב: "ודבורה וגו' שפטה את ישראל", כמו אצל עתניאל. הודגש הדבר פה מפני החידוש הגדול, שאשה היתה יכולה להחזיר את העם בתשובה ולהיות להם לשופטת. עיינו עתה היכן כתוב על התשובה בפעם הרביעית?

תלמיד: כמה פעמים עם ישראל חוטאים ואח"כ חוזרים בתשובה? בודאי הם היו אנשים רעים מאוד. איך אפשר לתת אימון באנשים המשנים את דעתם פעמים רבות כל כך?

המחנך: נכון, כך גם אמר להם הנביא בשם ה'. נקרא נא את הפסוקים ח-י. אמנם, אל תשכחו שבכל דור היו אנשים חדשים! עבורם היתה זאת תשובה בפעם הראשונה. בכל זאת, כעס ה' עליהם, כי במשך הזמן צריכים היו ישראל ללמוד ללכת בדרך שה' דורש, הם ובניהם ובני

בניהם. האבות צריכים היו להכין את הבנים והבנים את בניהם. אם לא נעשה כן ירבה הכעס גם על האנשים החדשים ועל העולם בכלל שאינו מגיע לתיקון. בכל זאת, הושיעם ה' פעם נוספת על ידי גדעון, כדי ליתן להם הזדמנות חדשה. עתה ראו מה אירע לאחר ימי השלוח של גדעון, תולע ויאיר. עיינו יפה בפסוק י.

תלמיד: הפעם כתוב יותר מאשר קודם. נאמר שבני ישראל התוודו ואמרו "חטאנו לך", אבל ה' לא קיבל את דבריהם.

המחנך: האם בני ישראל התייאשו ולא הוסיפו להתפלל?

תלמיד: לא, הם הוסיפו להתפלל ואמרו שיושיעם לפחות עוד פעם אחת.

המחנך: האם הזדמן לכם פעם לומר כן להורים שלכם או למורים?

תלמיד: כן זה קרה, לא פעם אמרתי להורי: רק עוד פעם אחת סילחו לי.

המחנך: האם הם סלחו?

תלמיד: תחילה הם אמרו שלא יסלחו, לבסוף סלחו.

המחנך: למה?

התלמידים עונים. מתוך כולם יסכם המחנך את דעת ההורים והמורים במקרים כאלו: אין ההורים יכולים לסרב לסלוח כאשר הילד מבקש סליחה. תמיד יש לקוות אולי הפעם יהיה יותר טוב מאשר בפעם הקודמת, כי יש מקרים רבים בהם ילד לא היה טוב במשך זמן רב ולבסוף נעשה טוב. אולם, הם לא יכולים למהר ולהסכים לסלוח והם גם לא יכולים לסלוח מתוך רצון גמור, כדי שהילד לא יסמוך בעתיד על כך, וכדי שלא יחשוב שלהשיג סליחה זה דבר קל ביותר. לסלוח - צריכים תמיד, אבל יש להגביר את הקושי להשגת הסליחה. כל זה ביחס להורים בני אדם. עתה נראה בספר מה כתוב על ה'.

תלמיד: ה' עונה בדיוק אותו הדבר.

המחנך: נכון מאד. נכתוב על הלוח.

א. הלא ממצרים.

ב. ומן האמרי.

ג. מן בני עמון.

ד. ומן פלשתים.

ה. וצדונים.

ו. ועמלק.

ז. ומעון, לחצו אתכם ותצעקו אלי ואושיעה אתכם.

הוזכרו כאן שבעת האויבים הגדולים ביותר. הם מחולקים כאן לשני סוגים, באחד כלולים המצרים ועמי כנען, הנקראים כאן כולם בשם האמורי, העמונים והפלישתים. הסוג השני הם צידון עמלק ומעון. אנחנו נפרש לחוד אימתי היו שונאים אלה. זה נושא לשיעור אחר.

(הערה למחנך: עיין פירוש לפסוקים אלה בדעת סופרים).

אבל עתה אומר ה': "לא אוסיף להושיע אתכם". בכל זאת, בני ישראל מתחננים ואומרים: "הצילנו נא היום הזה". והם מתקנים את מעשיהם. מה כתוב בספר על תשובת ה'?

תלמיד: "ותקצר נפשו בעמל ישראל".

המחנך: זו תשובה שלא קל להבין אותה. נאמרו בה פירושים שונים. אנו נלמד כאן את הפירוש הפשוט ביותר. "ותקצר נפשו" ביחס לה' הוא ההיפך מ"ארך אפים", שלמדתם בספר שמות (לד ו). ארך אפים פירושו שה' איננו ממהר לכעוס ולהעניש. "ותקצר נפשו", פירושו, שנשארה אפשרות מעטה להאריך אפים. בני ישראל ביקשו מה', שלא רק יסלח להם, אלא אף יושיעם. משל לילד שחטא פעמים רבות ומבקש מהוריו שלא רק יסלחו לו, אלא שיקנו לו מתנה יפה ליום הולדתו.

"עמל ישראל" זה משל. ראשית כל, משל על המעשים הטובים הרבים שלא בדרך הטבע שעשה ה' לישראל, כדי שיהיו עם קדוש. זה משל לנביאים הרבים שעמלו בשם ה' ללמד לישראל דרך חיים עליונים. זה הועיל הרבה, אבל לא במידה מספקת. "עמל ישראל" הוא גם שם לתלאות בחיי ישראל, לסבל שנגרם להם בגלל שהם אינם טובים במידה הדרושה. לה' שום דבר לא קשה, אבל הוא אינו מסכים לעשות אלא מה שיש בו תועלת. כביכול קשה לו לעשות דברים שאין בהם תועלת, כפי שהוא חפץ. קשה לו לראות את הלבטים וההתחבטויות של בני אברהם יצחק ויעקב. רבים מכם בודאי לא יבינו זאת עתה, תזכרו פסוק זה כדי שתבינוהו בעתיד.

זה אחד הפסוקים העמוקים ביותר בדברי הנביאים. מאז ועד היום עברו כ- 3000 שנה ונראה כי במשך כל הזמן הזה חיינו מתנהלים לפי הכלל האמור בפסוק זה.

(הערה למחנך: אם ספר שופטים נלמד בכיתה גבוהה, כדאי לנסות ולבדוק אם יש לילדים מושג מה אירע מאז ועד עתה. להלן רשימה קצרה. בפעם הראשונה ישבו בני ישראל בארץ 850 שנה. בדרך כלל קוראים לזה "ימי הבית הראשון", הכוללים לא רק את ימי בית המקדש הראשון, אלא גם את התקופה שלפניו ועל תקופת בית המקדש אומרים "ימי הבית הראשון". 300 שנה עד ימי יפתח כפי שכתוב בפרק זה ו- 550 שנה לאחריו, מזה 410 שנים שבהם קיים היה בית המקדש הראשון. מחורבן הבית הראשון עד בנין הבית השני 70 שנה. הבית השני 420 שנה. סך הכל, לפי החשבונות המקובלים על פי הגמרא, מימי יהושע עד חורבן בית שני 1340 שנה. (בספרי היסטוריה רבים אפשר למצוא חלוקה

אחרת של הזמן הזה, יש גם דתיים המוסיפים על ימי הבית השני 166 שנה ומונים לו 586 שנה המחנך צריך לדעת שדעה זו מנוגדת לגמרא וצריכים לדחותה, היום רבים נכשלים, מחוסר ידיעה בענין. מן החורבן השני עד שנת תשל"ה עברו 1905 שנה וי"א 1907 שנה. אם כן, מימי יפתח ס"ה 2945. במשך התקופה הארוכה הזאת חטאנו פעמים רבות וחוטאים כל יום, אבל גם מתוודים מידי פעם ומבקשים סליחה וכפרה, לא בפעם החמישית, כמו בימי יפתח, אלא אולי בפעם החמש מאות. על כן בקשותינו אינן מתקבלות בנקל ואולי אך מפני הכלל של "ותקצר נפשו בעמל ישראל" האמור כאן).

ראו בספר מה קרה לאחר מכן. המחנך ידריך את התלמידים שיגיעו לסיכום דלהלן:

העמונים באים למלחמה. לישראל אין איש שיעמוד בראשם. ראשית כל נבהלים אנשי גלעד שנמצאים על הגבול. שרי העיר מפחדים לאסוף צבא. הם קובעים פרס למי שיתחיל להילחם עם בני עמון. אבל הם אינם מוצאים איש כזה. להלן נראה שבכל זאת אין הם מתייאשים.

כאן צריך להיות מפה p4